

KAKO SU »LIJEPOM NAŠOM« HRVATSKI VJERNICI UZDRMALI KOMUNISTIČKI REŽIM

UZ 40. OBLJETNICU NACIONALNOGA EUHARISTIJSKOGA KONGRESA U MARIJI BISTRICI

Uz 40. obljetnicu Nacionalnoga euharistijskoga kongresa u Mariji Bistrici, zaključka višegodišnjega hodočasničkoga gibanja u okviru projekta »Trinaest stoljeća kršćanstva u Hrvata«, ovaj rad predstavlja na koje su sve načine hrvatski vjernici svojom pjesmom »zabrinjavali« jugoslavenski komunistički režim. Uz molitvu, euharistiju, ispovijed i hodočasničku žrtvu, pjesma je bila sastavni dio veleslavlja koja su se događala 1970-ih i 1980-ih. Osim tradicionalnih »romarskih« pjesama, kao protuteža režimskim nastojanjima gušenja hrvatskoga nacionalnoga identiteta od Solina 1976. do Marije Bistrice 1984. pjevale su se i one pjesme u kojima do izražaja osim katoličkoga identiteta dolazi i onaj hrvatski. U tom je smislu režim osobito pogadalo kada su velika misna slavlja bila zaključivana »Lijepom našom« ili pjesmom »Zdravo, Djevo« umjesto službenom državnim himnom »Hej, Slaveni«.

1. Uvod

U rujnu 2024. navršava se četiri desetljeća otkako se u Mariji Bistrici održao Nacionalni euharistijski kongres. U toj »najvećoj misi u hrvatskoj povijesti«, kako je o njemu svojedobno izvještavao *Glas Koncila*, sudjelovalo je oko 400 tisuća hrvatskih vjernika.¹ Osim iz različitih dijelova ondašnje Hrvatske i Jugoslavije, brojne su skupine uspjele pristići i iz hrvatskoga iseljništva, čime je to zbivanje imalo i težinu svojevrsnoga »narodnoga referenduma« prije nego što su se početkom 1990-ih počele događati ključne političke promjene u obaranju komunističkoga jednostranačja i uspostavi demokratskoga poretka.

Marija Bistrica 1984. bila je kulminacija jubilejskoga ciklusa »Trinaest stoljeća kršćanstva u Hrvata«. Riječ je o ciklusu velikih hodočašća koja su okupljala sto-

tine tisuća hrvatskih vjernika. Započela su u Solinu u bijeniju 1975./1976. u znaku kraljice Jelene, a bistričkom su veleslavljju prethodila također dva iznimna hodočašća – 1978. u Biskupiji kod Knina u znaku kralja Zvonimira te 1979. u Ninu u znaku kneza Branimira.²

Premda nije bila riječ o političkom pokretu, niti je iz toga gibanja proizišla »klerikalna« politička opcija koja je srušila komunistički poredak, režim je u svim tim hodočašćima vidio političku opasnost. Ni jedno od tih veleslavlja nije pratio nekakav politički incident – neredi, prosvjedi ili sukobi hodočasnika s vojskom i policijom. No suočen s teškom krizom svojega političkoga legitimiteta, osobito nakon što je u okviru obračuna s Hrvatskim proljećem od 1972. svaku pojavu koja bi se mogla opisati pridjevom »hrvatski« nastojao ugušiti, režim je vrlo marljivo pratio i kakve su se poruke izri-

¹ NEK '84 – najveća hrvatska misa u povijesti, *Glas Koncila*, 16. rujna 1984., 1.

² Ivan MIKLENIĆ, *Pogledi u Glas Koncila*, 48.

cale u okviru svih veleslavlja koja su bila dio projekta »Trinaest stoljeća kršćanstva u Hrvata«.³ Osim poruka hrvatskih biskupa i načina na koji je hodočasnička gibanja promovirao *Glas Koncila* – kao jedini katolički medij i uopće jedini slobodan i snažan medij u zemljama iza željezne zavjese – režim je pažljivo pratio kakve se sve poruke izriču i – vjerničkom pjesmom.

2. Kad liturgijsko pjevanje i hodočasnička pjesma postanu – politički problem

Da se komunistički režim može »pogoditi u živac« i pjesmom, čak i ako se ne pjevaju komunistima »kontroverzne« hrvatske pjesme poput »Vile Velebita«, pokazao je već početkom 1970-ih novinar i urednik *Glasa Koncila*, grkokatolički svećenik Živko Kustić. U napetoj reportaži iz Vinkovaca, nadahnut mučeništvom sv. Poliona, Kustić je rabio prilično »opasan« opis zbornoga pjevanja na nedjeljnoj misi:

»Pjeva veliki mješoviti zbor pod ravnanjem maestra prof. Josipa Vrhovskoga.

Izvode njegovu misu. Na početku zbor i narod pjevaju Kristu Kralju: Sa prijestolja svog/nek vlada Krist Bog/Nek čuva i brani sav hrvatski rod. Krist Kralj i u toj pjesmi odjek je sudskoga zapisnika iz godine 304. O njemu je sucu govorio mučenik Polion. Nije odviše suvremen lik Krista Kralja, koji se pod tim nazivom počeo u Crkvi slaviti osobito u vrijeme kad su se rušila evropska prijestolja, kad je sprema 'prijestolja i oltara' postala nemogućom, pa smo htjeli da nad ruševinama zemaljskih prijestolja ostane uzdignut Kralj Nebeski. Ovo je mnogo starija, praskršćanska i hebrejska vizija Kralja Osloboditelja. Kralja koji ne sputava jake – kako bi sam mogao vladati, nego podiže slabe – da s njime kraljuju.«⁴

Takav opis, uz brojne druge aktualizacije mučeništva sv. Poliona, koji je u 4. stoljeću odbio obdržavati svjetovne zakone jer su bili nemoralni, za Kustića je značio i mukotrpan sudski proces u kojem je jedva izbjegao višegodišnju zatvorsku kaznu.⁵

³ Marino ERCEG, *Živko Kustić: Neustrašivi glas Crkve u Hrvata*, 337.

⁴ Živko KUSTIĆ, *Sedamnaest stoljeća svetoga prkosa, Glas Koncila*, 22. listopada 1972., 10.

⁵ Marino ERCEG, *Živko Kustić: Neustrašivi glas Crkve u Hrvata*, 225.

Zamisao da se pjesmom može odupirati režimskom jednoumlju, gušenjima slobode te nacionalnoga i vjerskoga identiteta svoju je konkretnu primjenu među hrvatskim vjernicima dobila još u razdoblju monarhističke Jugoslavije. Kao zagrebački nadbiskup koadjutor, a onda i kao nadbiskup, Alojzije Stepinac bio je veliki promicatelj svetišta u Mariji Bistrici i ono je postala važno središte njegovih pastoralnih planova i projekata. Sve do 1945. osobno je predvodio ljetne hodočasničke procesije iz Zagreba i ta su hodočašća polako postajala simbol narodnoga preporoda. Ona su ujedno postala i jedino »javno mjesto« na kojem, u represivnom ozračju monarhijske Jugoslavije, nositi hrvatsku zastavu ili pjevati stare hrvatske pjesme nije bilo »kontroverzno pitanje«. ⁶

3. Kako je hrvatska himna »zabrinula« jugoslavenski režim

No u godinama jugoslavenskoga komunizma, režim je kao osobite udarce doživljavao kada bi se na kraju misnih slavlja umjesto službene državne himne »Hej, Slaveni« pjevala »Lijepa naša«. Takav se »eksczes« dogodio u Solinu 1976. Međutim, *Glas Koncila* nije propustio i tomu djeliću solinskoga hodočasničkoga ozračja dati posebno mjesto:

»Namjesto 'Tebe Boga hvalimo' iz stotina tisuća grla, razdraga, snažna, radošću rasplakana i vjerom posvećena u sveti psalam, u vjersku pjesmu zahvalnicu – 'Lijepa naša domovina'.« ⁷

Premda je režim predstavnicima Katoličke Crkve neprestano napominjao da je »Lijepa naša« dopuštena samo ako se pjeva nakon »Hej Slaveni«, a da je sve ostalo »nacionalizam«, Crkva je ustrajala u stajalištu da je pjevanje hrvatske himne na zaključku liturgije zapravo pjevanje još jedne crkvene pjesme i da se »Lijepa naša« odvajkada tako tre-

tira u okviru misnih slavlja, kao »molitva za domovinu«. ⁸ Da će Crkva teško odstupiti od takva stajališta, režimu je nedvosmisleno na znanje davao i *Glas Koncila*. Godinu prije zaključka Jelenine godine u Solinu, hrvatska je himna važno mjesto dobila i u izvještaju *Glasa Koncila* o hrvatskom hodočašću u Rim i susretu Hrvata s papom Pavlom VI. Poruka katoličkoga dvotjednika bila je tim dramatičnija ako se uzme u obzir činjenicu da je izvještaj u istom promišljanju povezao i »Lijepu našu« i režimu drugu izrazito mrsku pjesmu – »Zdravo, Djevo«. O tom je *Glas Koncila* zapisao:

»Biskupi pođoše da se jedan po jedan pozdrave s Papom, a iz mnoštva se sama od sebe izvila himna 'Lijepa naša domovino'. Crkva je doslovno zaborila. Visoka kupola kao da se ispunila vihorima hrvatskih planina. Zašumjele sve naše rijeke, zasjalo naše sunce, zalelujale sve naše šume. Ponovno smo doživjeli kako je ta jedinstvena himna zapravo zahvalni psalam za ljepote domovine i molitva za njezinu sreću. Zatim je još biskup Žanić, kako je bilo predviđeno, preko mikrofona poveo 'Rajska Djevo, kraljice Hrvata'. Papa je dizao prema nama ruke, očito je želio sići da se rukuje barem s prvim redovima, ali mu čuvari njegova zdravlja to ne dopustiše.« ⁹

Godine 1978. u okviru proslave u Biskupiji kod Knina odnosi su nanovo zaoštreni zbog – pjesme. Riječ je bila, doduše, o poeziji. U okviru svečane akademije koja je večer prije hodočašća u Biskupiju bila u šibenskoj katedrali pročitani su stihovi pjesme klauzurne redovnice Anke Petričević u kojima ona uz ostalo poručuje: »Za krst časni i slobodu rod nam se još uvijek bori«. Predstavnici komunističkoga režima demonstrativ-

⁶ Isto, 333.

⁷ Uredništvo, Dragi čitatelji, *Glas Koncila*, 19. rujna 1976., 11.

⁸ HR-HDA-KOVZ, kut. 18, str. pov 33/1984. »Informacija o aktivnostima vezanim za predstojeće vjerske manifestacije u SR Hrvatskoj«, 6.

⁹ Jubilejska reportaža: Trinaest stoljeća čežnje nezasiťne, *Glas Koncila*, 11. svibnja 1975., 10.

no su napustili akademiju zbog »izljeva nacionalizma«.¹⁰

No prave razloge averzije prema »hrvatskomu« u pjesmama koje su se pjevale u okviru liturgije iznio je prominentni jugoslavenski političar Jure Bilić. Povod njegova izlaganja 1980. u okviru sastanka sekretara općinskih komiteta Saveza komunista Hrvatske bila su zbivanja povezana sa zaključkom Branimirove godine u Ninu 1979. I ondje je, u okviru jubilejske proslave, upriličena svečana akademija u zadarskoj katedrali. Bilića je na tom događaju osobito pogodilo što pjevanje »Lijepa naša« nije bilo najavljeno u službenom programu i što je pjevanje hrvatske himne poveo jedan od prominentnih »hrvatskih prolječara« i disident Marko Veselica. Mnogi se među komunistima, tvrdio je u svojem izlaganju Bilić, ustručavaju uzeti hrvatski barjak ili pjevati »Lijepu našu« i onda se dogodi da ih »uzme Katolička Crkva i Veselica«. Zatim je Bilić izrekao tezu: »Nema boljih Hrvata od nas komunisti, ali Hrvata koji smo za socijalističko samoupravljanje i za ovu Jugoslaviju.«¹¹ Drugim riječima – i mrska je hrvatska himna mogla proći samo ako je ona služila održanju komunista na vlasti.

U okviru Branimirove godine 1979. zbio se još jedan događaj koji je režim registrirao kao »politički prijestup« povezan s hrvatskom himnom i »bujanjem hrvatskoga nacionalizma«. Početkom svibnja te godine hrvatski su vjernici ponovno hodočastili u Rim. Okupili su se ondje i hodočasnici iz hrvatskoga iseljenništva, što je za režim nosilo osobit politički naboj. Večer uoči susreta hrvatskih vjernika s papom Ivanom Pavlom II. u Zavodu sv. Jeronima slavljena je misa i ondje je – zabilježio je to režim s osobitom minucioznošću – bilo »dosta oči-

glednih nacionalističkih aluzija«, među kojima je bilo i pjevanje »Lijepa naša« i »Rajske Djeve«.¹²

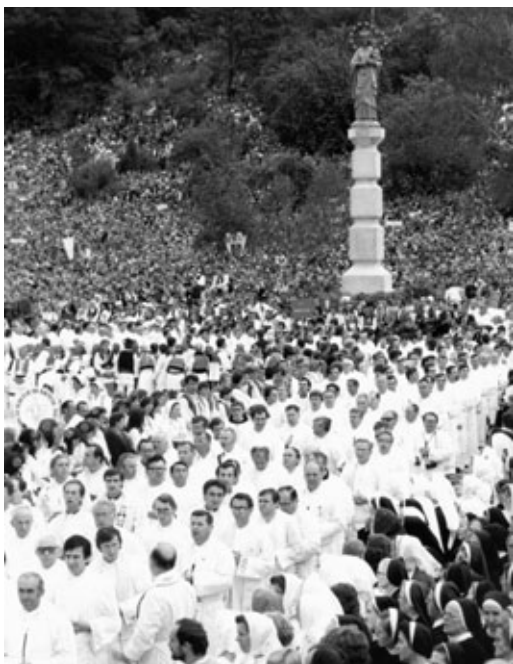
Osim u člancima u *Glasi Koncila* cjelokupno je to hodočašće ovjekovječeno i u spomen-kaseti koju je priredila Kršćanska sadašnjost. Nakon što je spomen-kasete »digitalizirana«, na YouTubeu je moguće preslušati cjelokupni hrvatskih hodočasnički itinerarij u Rimu 1979. Osim propovijedi Živka Kustića u Zavodu sv. Jeronima i nagovora koji je papa Ivan Pavao II. održao hrvatskim vjernicima u bazilici sv. Petra na tečnom hrvatskom jeziku, obrativši im se kao »dragim sinovima i kćerima« koji dolaze iz »uvijek vjerne Hrvatske«, na kanalu Zaklade »Čujem, vjerujem, vidim« moguće je preslušati i hrvatsku himnu koju su na zaključku slavija s papom Poljakom pjevali hrvatski vjernici.¹³ Bili su to u pu-

¹⁰ HR-HDA-310-KOVZ, kut. 7., Str. pov. 70/1978. »Informacija o proslavi 900-te obljetnice sv. Marije u Zvonimirovoj Biskupiji kod Knina«, 3.

¹¹ Marino ERCEG, *Živko Kustić: Neustrašivi glas Crkve u Hrvata*, 332.

¹² HR-HDA-KOVZ, kut. 8, s.p. 27/1984., »Informacija veleposlanstva SFRJ pri Svetoj Stolicy od 17. svibnja 1979. o hrvatskom hodočašću u Rim«, 2–3.

¹³ Branimirov jubilej – Lijepa naša, kanal Zaklade »Čujem, vjerujem, vidim«, <https://www.youtube.com/>

nom smislu riječi molitva i vapaj za oslobođenje domovine koja je bila okovana komunističkom represijom.

Kada se u Mariji Bistrici 1984. održavao Nacionalni euharistijski kongres bilo je i očekivano da će središnje misno slavlje biti zaključeno upravo s »Lijepom našom«. Taj ponovljeni vapaj za oslobođenje domovine *Glas Koncila* opisao je vrlo emotivnim redcima:

»Zatim je kardinal Kuharić započeo pjesmu 'Tebe Boga hvalimo', a poslije toga je voditelj obreda pozvao narod da izrazimo zahvalnost i domovini i Bogu koji nam ju je dao. I opet: nikad toliko stotina tisuća grla nije zajedno pjevalo 'Lijepu našu'. Toga se časa zaustavio svaki pokret i na trgu i u ulicama, i u svim trgovinama i gostionicama, jer je jače nego iz kojih zvučnika silna pjesma ispunila cijeli kraj.«¹⁴

4. Zaključak

Jugoslavenski je komunistički režim, kao i drugi režimi iza željezne zavjese,

com/watch?v=FEseoxXrTgw (stranici pristupljeno 31. svibnja 2024.)

¹⁴ ... Umnoži našu vjeru, učvrsti ufanje, obrati, mila majčice, izgubljene sve..., *Glas Koncila*, 16. rujna 1984., 11.

raspolagao golemim represivnim sredstvima – vojskom, milicijom i zloglasnom tajnom službom Udbom – i svaki bi »frontalni okršaj« s njima značio odlazak u zatvor, egzil ili likvidaciju. Međutim, u dugim desetljećima komunizma hrvatski su vjernici – predvođeni pastirima poput Alojzija Stepinca i Franje Kuharića – pokazali da se režim može »rastočiti« strpljivim i ustrajnim duhovnim djelovanjem. Osim molitve, jedan od načina »borbe« s nametnutim jednodjelovnjem bilo je i pjevanje pjesama koje je zbog hrvatskoga prizvuka režim proglasio »kontroverznima« i politički nepodobnima. Uz predočenje nekoliko »povijesnih slika« – od Vinkovaca 1972., preko Rima i Solina 1975. i 1976. te »Branimirove godine« u Rimu i Ninu 1979., sve do Marije Bistrice i Nacionalnoga euharistijskoga kongresa 1984. – nastojalo se u ovom kratkom izlaganju pojasniti zašto je »Lijepa naša« bila u tolikoj mjeri kontroverzna za komunističke vlastodršce i u kojoj je mjeri pjevanje hrvatske himne značilo i uzdrmanje temelja jugoslavenskoga režima.

5. Popis korištene literature i izvora

1. Arhivska građa

HR-HDA: Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Zagreb – Fond 310, Komisija za odnose s vjerskim zajednicama

2. Tisak

Glas Koncila (Zagreb), 1972. – 1984.

3. Literatura

ERCEG, Marino, Živko Kustić: *Neustrasivi glas Crkve u Hrvata*, Zagreb, Glas Koncila, 2023.

MIKLENIĆ, Ivan, *Pogledi u Glas Koncila*, Zagreb, Glas Koncila, 2013.

4. Internetski izvori

Branimirov jubilej – Lijepa naša, kanal Zaklade »Čujem, vjerujem, vidim«, <https://www.youtube.com/watch?v=FEseoxXrTgw> (stranici pristupljeno 31. svibnja 2024.)